

MUZEJSKI VJESNIK 15

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

Bjelovar, Čakovec, Čazma, Grabrovnica, Kalinovac, Koprivnica, Križevci, Kumrovac, Kutina, Sesvete, Sveti Ivan Zelina, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske toplice, Veliki Tabor, Virje.

Broj 15/1992

Godina XV

Urednički kolegij:

Ana Bobovec (Kutina), Miroslav Klemm (Varaždin), Slavica Moslavac (Kutina),
Marina Šimek (Varaždin)

Tehnički urednik:

Svenibor Pohajda

Korektura:

Zdenka Belić, Ana Bobovec

Nakladnik:

Muzej Moslavine u Kutini

Za nakladnika:

Slavica Moslavac

Priprema i tisak:

»Grata« Bjelovar

Naklada: 650 primjeraka

»Muzejski vjesnik« izlazi jedamput godišnje.

Rukopisi se ne honoriraju i ne vraćaju.

Za sadržaj i lekturu tekstova odgovorni su autori.

»Muzejski vjesnik« solidarno financiraju muzeji sjeverozapadne Hrvatske.

Na pisanici koja će biti nekome darovana biti će napisana poruka — najčešće SRETAN USKRS i sl. i sve pomno upleteno u ornamente (9), a jasnu poruku šalje i jaje na kojemu je ucrtano srce (3).

Bogato je ukrašena i pisanica zagasito crvene boje s mnoštvom stiliziranoga cvijeta i grančica (6), a ukras je izveden struganjem boje tankim perom ili sličnim oštrim predmetom.

Vjerovanje u jaje kao izvor života stari je običaj poznat u mnogim religijama svijeta, a bojenjem i šaranjem jaja u rano proljeće pridavala im se posebna magijska moć. Davanjem posebne važnosti takvome šarenom jajetu i to početkom proljetnoga dijela godine kada sve počinje bujati i klijati čovjek se pokušao zaštititi od uroka, nevremena, bolesti i sl.

Prvi spomen jajeta kao simbola Kristova uskrsnuća i vječnoga spasa daje sveti Augustin u 5. stoljeću.

Običaj darivanja jaja o Uskrsu počinje se širiti među kršćanima u srednjem vijeku.

Darivanje jajeta nekome potaklo je u čovjeku želju

za izražavanjem nekih posebnih poruka kako bi taj dar bio ljepši i draži. Ona umejtnička žica u čovjeku potiče ga da to prenese na šareno jaje. Šarala su se jaja kuhanjem u raznim travama, i biljkama kako bi svojim šarenim izgledom podsjećala na proljeće.

Radile su se pisanice s mnogo ljubavi, pažnje i mašte, a svaka predstavlja svijet za sebe, a sve zajedno pokazuju koliko su se u našem narodu održala pojedina vjerovanja čiji korijeni sežu i do dalekih prekršćanskih vremena.

LITERATURA:

Gavazzi, M. — "Godina dana hrvatskih narodnih običaja", Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb 1988. g.

XXX — Pisanice "hrvatski uskrsni običaji", Otvoreno sveučilište, Zagreb 1991.

Snježana Jurišić, Muzej Prigorja Sesvete

TRANSFORMACIJA POKLADINIH OBIČAJA NA PRIMJERU VUGROVCA

Uz pomoć analize promjena pokladnih običaja u Vugrovcu (sesvetsko Prigorje) u članku se pokušava odgovoriti na pitanje što poklade danas znače za Vugrovčane. Prateći odnose između određenih tradicijskih elemenata (slaganje povorke) i inovacija, autorica zaključuje da je nekadašnja komunikacija između čovjeka i prirode prerasla u komunikaciju među ljudima. Očituje se svijest Vugrovčana o položaju njihove zajednice u društvu i želja za što boljim uklapanjem u to društvo. Članak završava otvorenim pitanjem o ulozi etnologa u prezentaciji tradicije u suvremeno vrijeme.

Obrasci tradicionalne kulture doživljavaju različite sudbine — od očuvanja, preko raznih vidova promjene do prividnog ili stvarnog nestanka. Ti procesi uglavnom ovise o odnosu između kulture i njenih nosioca. Ljudi sami oblikuju svoje obrasce kulture dajući određenom kontekstu određeno značenje (Povrzanović 1988, 17). Ako kontekst shvatimo kao bilo koji dio stvarnosti unutar kojega elementi čine sistem međusobnih odnosa, onda se u interpretaciji jednog kulturnog konteksta ne možemo isključivo osloniti na ono što se naziva tradicija (Vodopija 1974, 75). Kultura jedne grupe izrasta iz inovacije i tradicije, s time da ta tradicija nije neko čvrsto prethodno stanje, već uvijek iznova stvarano i objašnjavano sa stalnim promjenama sadržaja i njihovih značenja (Povrzanović 1988, 18)

Pomoću analize promjena pokladnih običaja pokušati ću odgovoriti što danas znači primarna egzistencija pokladne povorke. Navečer bi se fešta nastavila u Domu gdje su se pridružili i mnogi drugi Vugrovčani. Oko 22 sata su održali kratko suđenje

fašničkoj lutki, osudili je na smrt i spalili na stativi od gola pred Domom.

Prijašnjih godina su se dogovarali susreti sa pokladnim povorkama iz Kašine i Prepuštovca, ali u Kašini su za to izgubili interes, a u Prepuštovcu se već 3 godine obnavlja Društveni Dom pa nemaju mjesto za glavnu veselicu. Svi se slažu da su ti susreti najveseliji trenuci, pa su tako i Vugrovčani rekli da su im ove godine falili dečki i cure iz Prepuštevca.

Aktivnost suvremene karnevalske povorke iz Vugrovca sastoji se najvećim dijelom u posjećivanju okolnih sela, gdje se uz pjesmu i ples nastoji postići što opuštenija prijateljska atmosfera. Tu se pojavljuje vino ili neki drugi alkohol, kao obavezni simbolički rekvizit za postizanje što boljeg štimunga. Cilj ophoda je učvršćenje veza među selima, slavljenje gostoprimitva prigorskog seljaka i sklapanje novih prijateljstava. Nekadašnji magijski elementi poprimili su novo značenje u duhu s vremenom u kojem se pokladni ophodi odvijaju. Karnevalska svadba, koja je čvrsto zadržala svoje mjesto u povorci, danas nema više simboliku izazivanja plodnosti već služi za ismijavanje društvenih i moralnih normi. Samo vjenčanje nem a dramaturšku pozadinu, za razliku od Prepuštovca gdje se odvija kompletna svadba, ali sa izmijenjenim i izokrenutim tekstom. Ta razlika je uvjetovana time što je u Prepuštovcu sve orijentirano prema financijskom efektu, a shodno tome se i program proširuje kako bi bio što atraktivniji i privukao više publike. Promijenjena je i simbolika paljenja fašniške lutke. Napuštanjem poljoprivrede kao glavne ekonomske grane, a sve većom ovisnosti o gradu, "fašeničnik" je vremenom sve manje kriv za vremenske nepogode, čudljivu prirodu i lošu berbu, a

sve više za nestašicu benzina, kave, visoke cijene, loše zakone i politiku.

Danas jedva da još ima ritualnih radnji vezanih za magiju i apotropejsko značenje. Ako i jedu kokoš na pokladni utorak, ta je izvađena iz škrinje. Starije žene i danas kuhaju fašinsku juhu od zelja i sjećaju se kako su im roditelji nekada mazali ruke, noge i usnice protiv ujeda zmije. Jedna vitalna starica kaže da su danas najopasnije one "zmije" na dvije noge, a protiv njih treba nešto jače od fašničke juhe.

Vidimo da se neki tradicijski elementi ponavljaju mijenjajući značenja ovisno o kontekstu i nosiocima, ili pak gube potpuno simboličku pozadinu i prelaze u neku vrstu navike. Inovacije u običajima uvjetovane su utjecajem šire društvene zajednice i karakteriziraju se parodijom i ismijavanjem svakodnevnih pojava. U izboru alegorijskih scena očituje se svijest Vugrovčana o položaju njihove zajednice u društvu i želja za što boljim uklapanjem u to društvo. Zaboravljene i promijenjene simboličke funkcije dijelova običaja nisu u potpunosti promijenile njegov smisao. Komunikacija između čovjeka i prirode prerasla je u komunikaciju među ljudima, što je jedan od bitnih preduvjeta za organiziran, ispunjen i intenzivan život.

Do promjena u formi, strukturi i funkciji pokladnih običaja dolazi zbog različitih socio-ekonomskih konteksta u okviru kojih se izvode. Jedan od najbitnijih momenata je gubljenje ekonomske poljoprivredne osnove obreda. Nekadašnju dominantnu magijsku funkciju preuzima isticanje lokalnog identiteta sa svim njegovim najboljim karakteristikama. Neke forme ostaju tradicijom propisane, a promjena se očituje u različitom tumačenju i doživljavanju istih simbola. Kritičkim natpisima, maskama i alegorijskim scenama pokladna povorka nesvjesno izražava kulturnu stvarnost, ali istovremeno vrlo svjesno ukazuje na razne društvene nepravilnosti. Poklade su za Vugrovčane jedan od načina pokazivanja svojeg JA onima koji im nameću definicije kulturnih vrednota. Možemo samo nagađati kako će se nova politička situacija odraziti na slijedeće poklade. Jedno će sigurno ostati: poticanje druženja i zajedništva, a samim time i jačanje institucije susjednskih, rođaćkih i prijateljskih odnosa.

Promjena kulturne simbolike skoro svakodnevna je pojava. Pitanje je kakva bi trebala biti uloga etnologa u tom procesu: ostati kao posmatrač ili se uključiti kao neka vrsta savjetnika. Kada se radi o materijalnoj kulturi dileme nema. Postoji literatura sa raznim prijedlozima, praktičnim primjerima, tu je cijeli niz stručnjaka koji se bave zaštitom i stalno se pronalaze nova i bolja rješenja, a samim time su etnologu (ako se time bavi ili mu se to pojavi kao zadatak) otvoreni putevi za aktivno sudjelovanje tj. praktični rad. Kada razgovaramo o "duhovnoj" kulturni situacija je malo drugačija. Znanstveni radovi se uglavnom bave etnološkim istraživanjima dajući neke zaključke o samom fenomenu koji obrađuju, a vrlo rijetko daju neke sugestije i smjernice kako etnolog treba djelovati na terenu. A sve dok djelujemo samo kao posmatrači možemo o promjenama raspravljati, a ne i na njih utjecati.

Summary

Carnival Customs in Vugrovec

The author describes and interpretes the carnival customs in Vugrovec (a village near Zagreb, Croatia) on the basis of her fieldwork carried out in 1989/90. The forms, functions and meanings of carnival customs are analyzed with regard to the changes of their contexts in the period from the end of 19th century up to the present time.

It is concluded that the carnival today expresses people's common abstratis of ethir cp, imotu within society. Cultural tradition is in some way redefined and new meanings are given to old contexts according to current situation; interests and practice. Symbolic background and magic functions are completely abandoned. Communication between men and nature has been developed into communication between people, which is one of the most important prerequisites for organized, fulfilled and intensive life.

Literatura

Bakrač, Ivanka

1988 "Godišnji i radni običaji u okolici Zagreba", Etnografska baština okolice Zagreba, Zadržna štampa, Zagreb, 353—4

Benc Bošković, Katica

1973 Pokladne maske iz zbirki Etnografskog muzeja u Zagrebu i muzeja u Mohaču, Etnografski muzej, Zagreb CD—III—8

Čupurdija, Branko

1982 Suvremene promjene u duhovnoj kulturi našeg naroda, Etnološki Pregled, Beograd, 209—222

Gavazzi, Milovan

1988 Godina dana hrvatskih narodnih običaja, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb

Heller, Georg

1980 Comitatus Zagrabiensis M—Z, München, 174

Klaić, Nada

1972 Izvori za hrvatsku povijest do 1526 god., Školska knjiga, Zagreb, 386

Povzanović, Maja

1988 Pokladni običaji u Turčišću danas: paralelne egzistencije folklor, Narodna umjetnost 25, Zagreb, 15—66

Rajković, Zorica

1986 Pokladni običaji u loborskom kraju, Narodna umjetnost 23, 59—97

Rihtman—Augustin, Dunja

1976 Pretpostavke suvremenog etnološkog istraživanja, Narodna umjetnost 13, 1—25.

1981 Etnološka istraživanja i suvremena kultura, Etnološka istraživanja, Etnografski muzej — Zagreb, 29—33.

Supek-Zupan, Olga

1979 Simboličko ponašanje u suvremenoj kulturi: Smisao poklada Sociologija 3, Zagreb, 291—303.

Šatović, Franjo

1971 Narodne poslovice, KAJ 6, Zagreb, 108

Vodopija, Milivoj

1976 Maturiranje kao rite de passage, Narodna umjetnost Zagreb, 77—9.